

האם חובה להאריך
חיי-יסורים

בריתנו יצחק

המכון להוצאת כתבי מורנו הרב יצחק ברנר שליט"א

נכתב בעזרת ע"י

מורנו הרב שליט"א

י"סיון תשע"ב, תוקן י"ח תמוז תשע"ה

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר

'בריתי יצחק' וכן בדואר אלקטרוני

talmidim2@gmail.com

האם חובה להאריך חיי-יסורים

הנידונים בענין זה • דעת החזון אי"ש • כמה מקורות שהתפללו שימותו • מאידך מצאנו שטוב חיים עם ייסורים ממיתה לאלתר • חילוק בין מעשה של חכמת הרפואה, להצלה טבעית • האם יש ייסורים למחוסר הכרה • ריפוי חולה שיחיה חיי יסורים, תלוי ברצון החולה • במקום שאין להתפלל שיחיה, אין חיוב רפואה, נראה מן התשובות דלקמן • האם אי נתינת תרופה שיגרתית נחשב רציחה בידים, או רק מניעת הצלה. (הנפקא מינא במקום שאין חיוב הצלה, כגון שסובל יסורים גדולים, אבל רציחה אסור) • ביאור המחלוקת לענין רפואות שיגרתיות בין האגר"מ להגר"ז • האם הפסקת ההנשמה נחשבת מניעת מונע או רציחה בידים. (במקום שמותר לעשות מניעת מונע, בגלל הייסורים של החולה, האם מותר להפסיק את ההנשמה) • פסק דין בענין חולה סופני מאת הגאונים הגר"ש אלישיב הגר"ש אויערבאך והגר"ש הלוי וואזנר והגר"נ קרליץ • הג"ה, הסרת מונע לענין שבת • אם עדיף חיי יסורים משום שיכול לחזור בתשובה

אמר אביי לא לימא אינש הכי דתני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות". ופירש"י: "שאין דרכן של בני אדם וכו' כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים". [הובא בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה' רמת רחל סימן כ)].

וכתב הט"ז (יורה דעה סימן ש"ק ס"א) וז"ל: "קשה כיון דבאמת מצוה היא למה קרי לה תחלה רשות ונראה דהכי הוא כוונת הענין זה, דרפואה האמיתית היא ע"פ בקשת רחמים דמשמאי יש לו רפואה כמ"ש מחצתי ואני ארפא אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם, והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות של הקדוש ב"ה וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו וזה מבואר בגמרא פרק הרואה (דף ס"ב) דאמר רב אחא הנכנס להקזי דם אומר יהי רצון מלפניך שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי א-ל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות פירש"י כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים אמר אביי לא לימא אינש הכי דתנא דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפא, נראה פ"י הגמרא בדרך הזה דרב אחא הצריך לומר האי לישנא שכן אין דרכן של בני אדם בנוסח התפלה שאומר המקזי דם, דהיינו שהוא מתנצל למה מבקש רפואה על ידי ההקזה שהוא לפי הטבע, אף שאינו מן הראוי לעשות כן אלא לבקש רחמים להנצל ע"י רחמים של מעלה, מ"מ מאחר

[א]

הנידונים בענין זה

שאלה ראשונה: צריך לדון במי שהוא בהכרה ויש לו ייסורים, אם חייב להאריך חייו בדרכי רפואה, או שמותר, או שאסור.

שאלה שניה: האם חולה סופני שכבר לא מבין שום דבר, והוא בגדר צמח, ויש שלא יקיצו אף פעם ע"פ דרך הטבע, ואם כן יקיצו יחיו חיי צער גדול. האם יש חיוב לעשות לו רפואות או החייאה כדי שיחיה לעולם בצורה כזו, או אם מותר או אסור לעשות רפואה, וכן דברים הדומים לשאלה זו.

הנידון הוא בענין לעשות רפואות, אבל בענין להאכיל אותו בודאי שמחויבים, כי שלא להאכילו נחשב כרציחה, כמו דאמרין (דף ע"ז ע"א) כפתו ברעב פטור, אבל חייב מיתה בידי שמים, עיי"ש ברש"י. והרי להרוג אסור בכל גווני, ואפילו גוסס אסור להרוג ע"י שבת (דף קנ"א ע"ב), וכל הנידון אם חייב או אסור או מותר לעשות רפואה.

[ב]

איתא בברכות (דף ס ע"ב): "אמר רב אחא הנכנס להקזי אומר יהי"ר מלפניך ד' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה וכו' לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו,

אם רק מאריך החיים באופן שהמטופל לא מרגיש כלל, כמו צמח, והוא מנשים אותו, לא שייך לומר שמרפא, שזה לא נחשב רפואה, ואי"כ לכאורה זה בגדר מתערב בהנהגת הקב"ה שרצונו שימות ואינו בכלל היתר של רפואה כי זה לא רפואה.

וכן באלו שיש להתפלל שימותו, בגלל שמתייסרים בייסורים, או ייסורי גוף או ייסורי הנפש, כמו במעשה של רבנו הקדוש, וכן במעשה של רבי יוחנן או חוני המעגל, שהתפללו שימותו, עיי' לקמן, אין צורך להתעסק ברפואות, כך יוצא מצירוף הטי"ז והרמב"ן. והרי כתב הטי"ז שכל חיוב רפואה הוא במקום שהיה צריך להתפלל שיתרפא, ורק מכח חוסר דרגא שלנו מתעסקים ברפואה וממילא נשמע שבמקום שאין ענין להתפלל שיתרפא לא נאמר דין חיוב רפואה. שו"ר סברה זו באגרות משה (ח"מ ח"צ סי' עג אות א, המועתק לקמן בכתורת ד"ה בענין שצמקום שאין להתפלל שיחיה אין חיוב רפואה (אות טו), וכן גם חו"מ ח"צ סי' עד (הועתק לקמן אות טז), וכן בסוף מאמר זה אות יז בביאור המחלוקת בין הגרש"ז אויערבך ובין האגרות משה לענין רפואה שגרתית).

[ד]

וכן משמע ממה **שנאמר בשם החזו"א** (אסיא עז-עה, עמ' 37, 2006) וז"ל:

הרב אברהם פרבשטיין זצ"ל

האם חייב אדם להאריך חיי יסורין? דעת החזו"א

הרב מרדכי הלפרין רשם במחברתו אור לטי"ז תשרי תשנ"א שלוש שעות אחרי ששמע הדברים מראש ישיבת חברון הג"ר אברהם פרבשטיין זצ"ל:

"ביום טוב ראשון של סוכות תשנ"א, (לפני 3 שעות) אמר לי ראש ישיבת חברון הגר"א פרבשטיין שליט"א שהחזו"א אי"ש אמר לו **כמה פעמים** שאדם **איננו חייב** להאריך חיי יסורין שלו".

עכ"ל.

[ה]

אולם עיי' לקמן העתק מדברי גדולי הפוסקים הרב יוסף שלום אלישיב והרב שלמה זלמן אויערבאך והרב שמואל הלוי וואזנר זצ"ל והרב ניסים קרליץ שליט"א שכנראה שאף שבאופן עקרוני מסכימים עם מסקנא זו, שאין חיוב לעשות רפואות למי שמתייסר בהמשך חייו, אבל מכיון

שכבר נהגו לעשות רפואה עיי' הטבע גם אני עושה כן, ועל כל פנים אני מודה שהכל בא על ידך כי א-ל רופא נאמן אתה, ועל זה חולק אביי דלא לימא שכן נהגו דגם התורה הסכימה על זה שיהא רפואה עיי' הטבע, כי ירדה תורה לסוף דעת האדם שלא יהיה זכאי כל כך שתבא רפואתו עיי' נס מן השמים ועיי' אין שייך לומר דהאי קרא דרפא ירפא, קמ"ל מצוה, דאלו האדם זכאי אינו צריך לכך ואדרבה היה צריך דוקא רפואה עיי' שמים אלא דלפי דרכו של אדם רשות הוא לו ועיי' הוה האידנא חיוב בדבר ומצוה היא כיון דלפי מעשה האדם חיותו תלוי בכך כן נ"ל נכון ועיין ברמב"ן פ' בחקותי האריך בענין זה של רפואות ומדבריו משמע בפירוש ורפא ירפא כמ"ש. עכ"ל.

וכתב הרמב"ן (תורת האדם שער המיוחש ענין הסכנה) וז"ל: "ומסתברא דהא דאמרין נתנה תורה רשות לרופא לרפאות, לומר שאינו אסור משום חשש השגגה, א"נ שלא יאמרו הקב"ה מוחץ והוא מרפא, שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, כענין שכתוב (ד"ה ב' ט"ז) גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים. אבל האי רשות רשות דמצוה הוא דמצוה לרפאות ובכלל פקו"נ הוא כדתן מאכילין אותו עיי' בקיאים. ותניא (יומא פ"ג ב') מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו עיי' בקיאים דבש וכל מיני מתיקה מפני שהדבש וכל מיני מתיקה מאירין את העינים, וכל אלו על פי בקיאת מאכילין אותו, שאם היתה אישתא צמירתא בבולמוס שלו והאכילוהו דבש הרי אלו הורגין אותו. ותנן נמי (פ"ד א') החושש בפיו מטילין לו סם בשבת, וכן רבינא (פסחים כ"ה ב') דשייף לי לברתיה בגוהרקי דערלה משום אישתא צמירתא, וכן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה, כלן בדרכים של מלאכת הרפואות עושין אותו, ואי אפשר לדעת אותן אלא עיי' אותה חכמה. וכן עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, מלאכת הכוחלין משערי הקלורין של רפואות היא, והואיל ומחללין שבת ברפואות שיי"מ בכלל פקוח נפש הן, ופקוח נפש מצוה רבה היא, הזריז בחכמה זו משובח והנשאל מגונה והשואל שופך דמים, וכ"ש המתאש ואינו עושה. וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ומלאכה זו חייב הוא לרפאות, ואם מנע עצמו ה"ז שופך דמים. עכ"ל.

[ג]

ובפשטות למדים מן הרמב"ן שבשורש יש ענין שלא להתעסק ברפואות, משום שכאילו מתערב בהנהגות הקב"ה, ובכל זאת באה התורה ולומדת ורפא ירפא שמותר להתעסק ברפואות, וממילא יש גם חיוב והוא בכלל חיוב של פיקוח נפש.

אולם לכאורה זה שייך רק אם באמת מרפא אותו, אבל

ע"פ הגמרא הזו כתב הר"ן (נדרים דף מ עמוד א) וז"ל: "אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות - נראה בעיני דה"ק **פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות** כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפי' לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקרו אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפי' אותה זוטרתיה אינו מהנהו".

אליהו הנביא

מלכים (א, פרק יט פסוק ד): "וַיְהוּא [אליהו הנביא] הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֶתֶם אַחַת וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה ה' קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנִי מֵאֲבִיתִי".

ופירש המצודת דוד (סד): "**וַיִּשְׁאַל** - שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים: **רַב עֲתָה** - ר"ל הואיל ואני עתה בצער הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכך קח נפשי כי לא לעולם אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עתה מה לי לאחר זמן".

יונה הנביא

יונה (פרק ד פסוק ג): "**וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'** וַיֹּאמֶר אָנָּה ה' הֲלוֹא זֶה דִּבַּרְתָּ עַד הַיּוֹתֵי עַל אֲדָמָתִי עַל כֵּן קִדְמָתִי לְבָרַח תִּרְשָׁשָׁה כִּי יִדְעָתִי כִּי אֶתָּה אֱ-לֹהֵי חַנוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְנֶחֱם עַל הָרָעָה: (ג) וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי".

לז

יש מקום שאין מתים שם, ומי שדעתו קצה עליו מותר לו לצאת למקום אחר שמתים שם.

סוטה (דף נו עמוד ג): "תניא: היא לז שצובעין בה תכלת, היא לז שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן - יוצאין חוץ לחומה והן מתים".

ויש לעיין איך יצאו חוץ לחומה, הרי ימותו שם, ואיך מתירים להם לעשות כן. אלא צ"ל שמותר לאדם לצאת מן המצב שמאריכים לו חיייו באופן שכבר קץ בחייו כדי

שלהאכיל אותו מחויבים, שבלי זה נחשב מעין רציחה, בעקבות זה הוסיפו שכל רפואה שגרתית נכלל בכלל אכילה שמחויבים לתת, שבלי זה נחשב מעין הריגה, ורק רפואה לא שגרתית כמו נתוח אין צורך לעשות במקום שהמשך חייו הוא בייסורם. עיי' לקמן (ד"ה פסק דין ארת יט, ובנספח בסוף הגליון).

(אולם מדברי שו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ג סימן עג וסי' עה) משמע שאם בהמשך החיים החולה מתייסר בגלל זה אין צריך לתת כל טיפול רפואי, ולא מחלק בין רפואות שגרתיות ובין רפואות חריגים, עיי' לקמן (ארת טו) העתק תשובות אלו. וכן שם (סי' עד, הועתק לקמן ארת טז) יוצא כך, שרק להאכילו דרך וריד נחשב אכילה וצריך לעשות, אבל לא סמי רפואה.

ועיי' לקמן (ארת יז) בביאור מחלוקת זה בין האג"מ ובין הגרש"ז אויערבך ברפואות שגרתיות).

[1]

נביא כמה מקודות שהתפללו שימותו

רבי יוחנן

בבא מציעא (דף פד עמוד א): "וקא בכי ואמר: היכא את בר לקישא, היכא את בר לקישא, והוה קא צוח עד דשף דעתיה [מיניה]. בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה".

חוני המעגל

תענית (דף כג עמוד א): "אמר להו: אנא חוני המעגל. לא הימנוהו. אזל לבית המדרש, שמעינהו לרבנן דקאמרי: נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל, דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו. אמר להו: אנא ניהו, ולא הימנוהו, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, חלש דעתיה, בעי רחמי ומית. אמר רבא, היינו דאמרי אינשי: או חברותא או מיתותא".

רבינו הקדוש

כתובות (דף קד עמוד א): "סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליוני מבקשין את רבי והתחתוני מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוו שתקי רבנן מלמבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא [לארעא], אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי".

חולה סופני • האם אדם חייב להאריך חיי יסורים ❖ ה

ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבד, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים".

מכל זה ראינו שהיה איסור חמור להוסיף הספוגים, אף שמאריך חיי, וגם רחב"ת אמר להסיר אותם, והא שלא החשיב זה כרציחה בידים, והרי לא הסכים לפתוח פיו, נראה משום שהקלצטונירי היה מותר להסיר ולהגדיל את האש שהרי מתחילה פשוט שהיה צריך לעשות אש גדולה שימות מהר כדי שלא יתיישר, וממילא יכול גם להרבות האש. (עי' סברה זו בהלכה ורפואה (מהרב משה הרשקל ז"ל, ח"ב עמוד לז), אולם באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קעז) כתב משום שהיה גוי, ונשאר בצ"ע על סברה זו, הועתק לקמן (אות יג)).

הרוגי בית דין

ועוד מצאנו שאין להאריך חיים לאדם שמתייסר בייסורים, שהרי גם הרוגי ביי"ד נאמר עליהם "ואהבת לרעך כמוך", ברור לו מיתה יפה, והיינו שצריך למהר להמית אותו, ובצורה מהירה

פסחים (דף עה עמוד א): "ונעביד לה חמי האור! - משום דרב נחמן, דאמר רב נחמן: אמר קרא (ויקרא יט) 'ואהבת לרעך כמוך' - ברור לו מיתה יפה. - וכי מאחר דאיכא רב נחמן, גזירה שוה למה לי? - אמרי: אי לאו גזירה שוה - הוה אמינא: שריפת נשמה וגוף קיים - לאו שריפה היא. - ואי משום דרב נחמן - ניפוש לה חבילי זמורות טובא, כי היכי דתמות בעגלא, קא משמע לך". וע"ע סוטה (דף ח עמוד ב) וכן בבא קמא (דף נא עמוד א).

וכן איסור עינוי הדין, שמי שנדון למיתה אסור לעכב מיתתו (סנהדרין דף לז), כתב היד רמ"ה (ס) שזה משום "ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה". ואף ששם צריך להרוג מהר משום שחייב, וכאן אסור להרוג, מ"מ נשמע שאין להאריך החיים כשיש לו ייסורים.

[ז]

מאידך מצאנו שיטוב חיים עם ייסורים ממיתה לאלתר

רמב"ם (הלכות סוטה פרק ג הלכה ט): "שוטה [=סוטה] שהיה לה

שיכנס למצב שימות, בתנאי שאינו עושה מעשה הריגה בידים.

אולם ע"י הערה אחר המעשה הבא.

ומעין זה בילקוט שמעוני (תורה פרשת עקב רמז תתע"א): "אמר ר' (חמא) [אחא] בר חנינא מאי קראה "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום" [וכתיב בתריה] "כי מוצאי מצא חיים"? מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה "אשרי אדם שומע לי" וגו' מה כתיב אחריו "כי מוצאי מצא חיים".

אמנם הראייה משני מעשים אלו יש לדחות, כיון שחיו חיי נס שלא ע"פ טבע, והם רק חזרו למצב של חיי טבע, ובזה אין איסור. שו"ת הגרי"א הרצוג (יו"ד סי' קט).

בנו של רב אדא בר אהבה

תלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק יט דף יז, טור א ה"ב): "אתא עובדא קומי רב ומר מן דתנינן מפני שהיא ערלה כבושה הדא אמרה ערל ברור הוא ודוחין עליו את השבת רבי אבהו אמר אין דוחין עליו את השבת וצריך להטיף ממנו דם ברית רבי אדא בר אהבה איתיליד ליה חד בר כו מימסמיס ביה מית רבי אבין אמר נעשה פצוע דכא ונתענה עליו ומת רבנן דקיסרין מרין כרות שפכה נעשה ונתענה ומת".

רבי חנינא בן תרדיון

עבודה זרה (דף יח עמוד א): "ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה

זכות תלמוד תורה אע"פ שאינה מצווה על תלמוד תורה הרי זו תולה לה ואינה מתה לשעתה אלא נימוקת והולכת וחללים כבדים באין עליה עד שתמות אחר שנה או שנים או שלש לפי זכותה והיא מתה בצביית בטן ובנפילת איברין".

אולם שם מדובר בהכרעת הקב"ה, מה יותר טוב לאשה, ולפעמים זה יותר טוב לחיות בייסורים, אולם כאשר נמצא לפני האדם המצב להכריע אם להאריך חיו של אדם מלא ייסורים, אין לנו ראייה משם.

[ח]

חילוק בין מעשה של חכמת הרפואה, להצלה טבעית

ויש סברה לומר שבמקום שמדמין למצב שאין להאריך את החיים בגלל ייסורים, זה רק שאינו מחויב לעשות מעשה רפואה שלמדים מן הפסוק "ורפא ירפא", אבל מעשה הצלה שלא למדים מן הפסוק ורפא ירפא אלא מן החיוב של "לא תעמוד על דם רעך" או עוד פסוקים שצריך לדאוג על חיי חבירו, כגון לתת לו אוכל, שם יש יותר חיוב, ואינו נפטר מלהתעסק בזה אף שאין חיוב להתפלל שיחיה.

ובסברה זו יש ליישב קושיית האחרונים (עי' בתפארת ישראל (סוף יומא) ששואל מעין קושיה כזו), למה אפילו מצאוהו מרוצץ מסלקים את הגל אפילו בשבת, ואף שאינו יכול לחיות אלא חיי שעה, עי' שו"ע (או"ח סי' עכ"ט). ומצד שני אין מעכבים יציאת הנשמה, כמו שכתב הרמ"א (יו"ד סי' שלט סעיף א' בשם ספר חסידים): "אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע" (הכל כהגהת אלפסי פרק אלו מגלחין).

וניתן לומר שהתירוץ לזה הוא שיש חילוק בין מעשה רפואה או הנהגה לא טבעית שאין לעשות, לבין השתדלות טבעית שאין צורך בחכמת הרפואה, ונביא את הסתירות ואת התירוץ.

ספר חסידים (מרגליות, סימן תשכג): "אין גורמין לאדם שלא ימות מהרה, כגון שהיה אחד גוסס והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים ואין הנשמה יכול לצאת, מסירים החוטב משם. ואין משימים מלח על לשונו כדי שלא ימות, ואם גוסס ואומר אינו יכול למות עד ששימוהו במקום אחר אל יזיזהו משם".

ספר חסידים (מרגליות, סימן רלז): "אל יתנו לגוסס לאכול כי אינו יכול לבלוע אבל נותנין בפיו מים שמוצין מן שלוויא שלבג"א שני"א בלע"ז ויכתשוהו וימוצו המרק ממנו ונותן בפיו שיוכל לדבר, ואין צועקים עליו בשעת יציאת הנשמה כדי שלא תחזור הנשמה ויסבול יסורים קשים, עת למות (קהלת ג' ב') למה הוצרך קהלת לומר כן אלא כשאדם גוסס כשנפש אדם יוצאה אין צועקים עליו שתשוב נפשו כי אינו יכול לחיות כי אם מעט ימים ואותן ימים יסבול יסורים. וכן למה לא אמר עת לחיות לפי שאין זה תלוי באדם כי אין שלטון ביום המות".

ולכאורה משמע שענין ייסורים הוא בנשמה, שאין מניחים לה לצאת, ואף אם הגוף אין לו הרגש, מ"מ הנשמה שרוצה לצאת מרגיש זה ומתייסרת (וכ"מ מן האגרות משה (ח"מ ח"ב סי' עז, הועתק לקמן אות טז), ועכ"פ רואים שלא עושים השתדלות זה להציל.

ומאידך מצאנו בביאור הלכה (סימן שנט ד"ה אלא לפי שעה) שכן עושים מעשה הצלה, וז"ל: "ודע עוד דה"ה גוסס נמי מחללין עליו בפקוח הגל או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חייו דהא מרוצץ נמי גוסס הוא וגרע מגוסס דליכא בזה אפילו מיעוטי דמיעוט אעפ"כ משום חיי שעה מחללין עליו וכמו כן גוסס וכ"כ האו"ה בשם סמ"ג וסמ"ק וז"ל מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה כדאמר במס' שמחות המעצים עיניו של מת הרי הוא שופך דמים עכ"ל וכ"כ תוס' בנדה דף מ"ד אלא דהם באו מטעם דמיעוט גוססים לחיים ואין הולכין בפיקוח נפש אחר רוב ולכאורה תמוה דהא אפילו בודאי מת מ"מ חיי שעה יש ע"י פיקוח הגל ובשביל חיי שעה מפקחין ואפשר דהתוס' כללו בזה היכי דהרפא נותן לו סימנים ואומר שיתרפא לגמרי עי"ז דמותר לסמוך עליו ולחלל שבת בביתו וכו' וכדומה דמיעוט גוססין לחיים וסומכין עליו בעיני פק"י אבל אם היו אמרין דאפילו מיעוט ליכא א"כ בודאי משקר". עכ"ל.

אולם לפי מה שכתבנו ניתן לתרץ, שבסילוק הגל הוא הצלה פשוטה בלי חידוש של חכמת הרפואה, ומסייעים מיד את הצער של האבנים שמונחים עליו או האויר הגרוע שנמצא שם. אבל בגוסס, והנשמה רוצה לצאת ועושים פעולות לעכב יציאת הנשמה, זה לא פעולה טבעית וזה לא עושים. ולפי"ז יש לומר שגם רפואה אי"צ לעשות בגוסס, כיון שמתייסר בהארכת חיים, ואין זה בכלל "ורפא ירפא".

(מעין זה מצאתי בתשובות והנהגות של הג"ר משה שטרנבוך שליט"א (ח"א סי' תתסא) וז"ל: "אפשר עוד לומר שבמרוצץ ונפלה מפולת שממיתו, חייבים להסיר הדבר

[יב]

סברה אחרת נמצא בשו"ת מעשה חושב מאת הג"ר לוי יצחק הלפרין שליט"א (חלק ג עמוד קיז, וס' כתב שהוכיח זה באריכות בס' כג, ואריך לעיין בס' כג שנמצא בח"ד, וכעת חופשתי שם ולא מאלתי. כעת מאלתי סברה מעין זה בעמק הלכה אס"א עמוד 80 בהערות של הגר"י הלפרין על מאמר של הג"ר ז"ל גולדברג הערה 17 ד"ה אלא שיש לדון) ושם כתב סברה שכל חיוב הצלה בדרך הנשמה הוא רק כשעיי"ז פועלים שאח"כ יכול לנשום מעצמו, אבל כשתמיד מוכרח להחיות בהנשמה מלאכותית, אין זה מחיוב הצלה, ורק בקוצב לב שמושתל באדם, נחשב כמתבטל לגוף ונחשב כאילו הוא מעצמו פועל.

[יג]

האם יש יסורים למחוסר הכרה

בענין מי שהוא מחוסר הכרה ועומד להישאר כך, ורוצים להימנע מלרפאות אותו בגלל שיחיה רק בחיי יסורים. האם מי שמחוסר הכרה יש לו יסורים או לו, דעת הגרשז"א שיש לו יסורים, וממילא אין לעשות לו רפואות. אבל דעת הגרי"ש אלישיב שיש לעשות לו רפואה כי אין לו סבל כעת (עי' אס"א סג-סד עמוד 16 כסלו תשנ"ט), וכ"כ במעשה חושב (ח"ז עמוד רח).

ועי' בספר **"החולה הסופני"** מהרופא הרב אברהם שטיינברג (עמוד 15) שהביא מחלוקת הרופאים אם החולה סובל במצב של צמח.

ובאג"מ (חור"מ ח"ב סי' עד סוף ס"ק א' ד"ה ופשוט) דעתו שאם אין לחולה יסורים, אבל א"א לרפאות אותו רק להאריך חייו, אז מצד מצוות "ורפא ירפא" אין חיוב, כי זה נאמר כשהולך על משענתו, ומ"מ יש לעשות לעכב המיתה, אילו לא היה לו יסורים, אולם אנו אומדים שבכל עיכוב יציאת נשמה יש יסורים, וממילא אין לעכב הנשמה מלצאת, וא"כ לכאורה אפשר ללמוד מזה שבמחוסר הכרה יש יסורים לנשמה בעיכוב יציאת הנפש, וכמו שכתבנו לעיל שכך משמע קצת מספר חסידים. (והיינו לא ענין יסורי הגוף הגשמי, אלא יסורי הנפש שמכריחים להשאר במקום שכבר אין לה ענין להיות שם, והיא רוצה ללכת למקור מחצבתה. אולם אינו ראייה של ממש מספר חסידים).

ויש מקום אחר באגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן קעז) שמפורש שס"ל שיש יסורים אף במחוסר הכרה, ומשום זה אסור להאריך חייו, וז"ל: "ענף ג. ובדבר שעושין הרופאים לקיים את מי שרוצים ליטול ממנו איזה אבר,

שממיתו אבל כשהמיתה היא טבעית, רק אפשר להאריך ימיו או רגעיו באופן מלאכותי, אפשר דהיכא דברור שאין סיכוי בדרך הטבע שיגיע בזה פעם להכרה אין חיוב. (ושמעתי על הגאון וצדיק רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שביקש דכשיגיע למצב שיחיה בלי הכרה, ושאר כוחות הגוף כבר יכלו מזקנה, שלא יעשו בו פעולות חיצוניות שרק מאריכות את פעילות הלב והנשימה באופן מלאכותי כשאין שום סיכוי כלל שבזה יגיע לחיים בדעת). עכ"ל.

[ט]

ונראה שגם ברפואה והצלה לא טבעית, לפעמים עושים ולפעמים אין עושים, וההגדרה הכללית הוא, שבזמן שהנשמה רוצה לצאת, משום שכבר אין לו מקום נוח בתוך הגוף, אז תלוי בזה, אם מתקנים באופן שהנשמה כבר לא רוצה לצאת, אז מצוה להציל, אבל אם זה אינם מתקנים, ורק עושים שהנשמה לא יכול לצאת אף שהיא רוצה, אז אסור לעכב היציאה. אולם בהגדרה זו לבד אין די, כי איך אפשר לדעת זה, אבל מן הדברים שסביב הענין אפשר לשער מה כוונת הנשמה כאן.

[י]

ועי' בתפארת ישראל (סוף יומא דע"ק ג) שמקשה למה מותר להתפלל שימות, ומצד שני מסלקין האבנים ממי שנפל עליו הגל, ותירץ שבנפל עליו הגל מסירים כעת את הצער הזה, אף שיחיה ביסורין, אבל באמתא דרבי לא מסירים כלל הצער ואז מתפללים שימות.

ועי' באג"מ (חור"מ סי' עד אות ג ענף טז) שיוצא שאף שמודה באופן עקרוני שבמקום שאין חיוב להתפלל שיחיה, ממילא אין חיוב להתעסק ברפואה, מ"מ במקרה שמסיר כעת היסורים צריך לעשות, אף שזה מכח הפסוק ורפא ירפא.

[יא]

ועוד משמע בגמרא שמי שאינו מסוגל עוד לחיות רק קצת זמן, והקצת זמן הוא רק בגדר עיכוב יציאת נשמה אין חיוב להצילו, דאיתא בעבודה זרה (דף יב עמוד ז): "אמר רב אידי בר אבין: האי מאן דבלע זיבורא - מחייה לא חי, מיהו לשקיה רביעתא דחלא שמגז, אפשר דחי פורתא עד דמפקיד אביתיה". ע"כ. ומשמע שבלי סברה של לצוות על ביתו, אין ענין להשקות לו, אף שמאריכים חייו, אף שמחללים שבת על חיי שעה. שו"ר סברה זו באס"א (ס"ג ס"ד עמוד 7) בשם י"א, ועי' בדברי הרב משה הרשלר זצ"ל (רפואה והלכה ח"ב עמ' לג).

הנפטר להשתלה, יש אפשרות להאריך חייו עד שהמועמד השני מוכן להשתלה ואח"כ ע"י מניעת רפואה מותר לגרום שימות. אולם לכאורה גם הגרמ"פ מודה שיש מצבים שתלוי בדעת החולה אם רוצה להתיישר ולחיות או שרוצה למות (עי' חלק חו"מ סי' עה אות א), וא"כ לכאורה ה"ה אם רצונו בהסכמה לפני שנעשה חולה שרצונו שיאריכו חייו קצת כדי להציל אדם אחר ע"י השתלה).

[יד]

ריפוי חולה שיחיה חיי יסורים, תלוי ברצון החולה

שו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן עה) וז"ל:

א. הארכת חיי צער של חולה שא"א לרפאותו.

מה שהעיר כתר"ה על התשובה שכתבתי לאחיד הרה"ג ר' שלום שליט"א (והדפסה לעיל סי' ע"ד), בחולה סרטן (וקנסער) שבדרך הטבע אי אפשר שיתרפא לחיות חיי עולם היינו החיים הרגילין לסתם אינשי בזמננו רק לזמן קצר לאיזה חדשים אם צריכין ומחוייבין לרפאותו אם הזמן שיחיה יהיו חיי צער. הנה לפ"מ שנתבאר גם לרפא בסמי מרפא כשא"א אלא להאריך ימי החולה על משך זמן כשידוע שלא מרפאין אלא שמועילין הסמי רפואה אלא להאריך ימי החולה וא"א אלא בסמים אלו שאין מרפאין אלא מאריכין ימי החולה ביסורין צריך להודיע זה להחולה ולשאל ממנו אם רוצה שיתנו לו רפואה דסמים אלו שאם בחיי יסורין רוצה יותר ממיתה, צריכין ליתן לו ואם אין החולה רוצה לחיות ביסורין אין ליתן לו סמי רפואה אלו אלא אם הוא להאריך חייו עד שיביאו רופא יותר גדול ואפילו אין הרופא גדול אבל רוצים לשאול גם את הרופא ההוא נמי יש ליתן סמים אלו, אבל בלא זה אין ליתן להחולה סמים אלו ומעשים אלו, כיון שהאריכות ימיו יהיו בצער, ורק אם שע"ז יהיה להם פנאי להביא רופא גדול מאלו שלפניו צריך ליתן או כשהחולה רוצה בחיים אף בחיים כאלו דחיי צער צריך ליתן לו". עכ"ל.

[טז]

במקום שאין להתפלל שיחיה, אין חיוב רפואה, נראה מן התשובות דלקמן

שו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן עג), וז"ל:

א. אם יש חולים שאין ליתן להם תרופות להארכת חייהם.

שיחיה, אף שלא היה ראוי כבר לחיות, ע"י אמצעים מלאכותיים עד שיהיה מוכן להשתיל בחולה, נראה לע"ד דכיון שאינו לרפאותו אלא להאריך חייו איזה שעה, אם חיי השעה שיחיה ע"י האמצעים של הרופאים יהיה ביסורים אסור, ואף השבויי שהביא כ"ג יודה בזה, דמסתבר דזהו הטעם שמותר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש כשאין בזה מעשה כדאיתא ברמ"א י"ד סימן קל"ט סוף סעיף א' שהוא משום היסורים, ואם היה מותר לעשות אמצעים להאריך חיי שעה אף כשיהיו לו יסורין איך היה שייך להתיר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש הא אדרבה היו צריכין להביא הדברים שמעכבים יציאת הנפש דהא ע"ז יחיה מעט יותר, אלא ודאי דאסור לעשות אמצעים להאריך חיי שעה באופן שיהיה ביסורים, וסתם עכוב יציאת הנפש בגוסס הוא ביסורים [הג"ה י.ב. כאן השבט הלוי חולק וס"ל שאף שאין חיוב להציל אבל גם אין איסור להציל ע"י לקמן העתק תשובת השבט הלוי (אות טו ד"ה שו"ת שצט הלוי, ד"ה והאגרות משה)] כדמובא בבית לחם יהודה על גליון הש"ע בשם ספר חסידים בטעם שאסור לצעוק עיי"ש, אף שלעשות מעשה לקרב מיתתו אסור כמפורש ברמ"א ס' אף שהוא ביסורים והוא בדין רוצח שאסור ממש באותו איסור דלא תרצח וחייב גם מיתה כשיהרוג אדם בעל יסורים גדולים מצד רחמים עליו ואף ע"פ בקשתו. ועובדא דר"ח בן תרדיון גע"ז דף י"ח שהסכים להקלצטונירי להרבות בשלהבת ולהסיר הספוגין של צמר מעל לבו וגם נשבע לו שיביאנו לחיי עוה"ב, אולי דוקא לעכו"ם התיר אף שגם הם מצוין על רציחה, ואולי באותה המיתה שממיתין אותו בני"א כהא דר"ח בן תרדיון רשאים לעשות שתהיה המיתה בקלות אף שהוא קירוב זמן, ועדיין צ"ע בהעובדא. אבל לעשות מעשה להאריך חיי יסורין נמי אסור, וכיון שאסור לעשות זה בשביל חיי עצמו כ"ש שאסור לעשות זה בשביל חיי אחרים. ומה שיאמרו הרופאים שאינו מרגיש כבר ביסורין אין להאמינם כי אפשר לא שייך שידעו זה דהא משמע שעכוב יציאת הנפש הוא ביסורים אף שלא ניכר לנו, וגם אם האמת שלא יהיה לו יסורין הרי יהיה אסור להפסיק הרפואה ממי שרוצים ליטול ממנו האבר מאחר דיאריכו חייו אף רק לשעה, ולכן ברור שאסור לעשות זה". עכ"ל.

(מתוך תשובה זו יוצא, שאין אפשרות להשתיל אבר לאדם אחר אם יצטרכו להאריך חייו של זה שלוקחים ממנו האבר עד סמוך להשתלה ולעשות פעולות אח"כ ע"י הסרת מונע שימות, כשיגיע זמן של השתלה, משום שאם נידון כגוסס, אסור להאריך, ואם לאו מחויבים להאריך, ואין מצב שמותר להאריך אבל אין חיוב. אולם מתשובת שבט הלוי (המובא לקמן) יוצא שאין חיוב להאריך חייו של גוסס, אבל מותר, ואפילו מותר לחלל שבת, וא"כ בהסכמת

עדיין יתנו עוד חמצן לשעה או שתיים, וכן כל הזמן עד כשיראו אחר שכלה החמצן איך שהוא מת, ובאופן זה לא יהיה שום מכשול לחשש איבוד נפשות ולא להתרשלות ברפואתו אפילו לחיי שעה הקצרה ביותר". עכ"ל.

וע"ע בתשובה (סי' עז, הועתק אות טז) באריכות, ושם גם מבואר שאין חיוב לרפאות למי שיש לו ייסורים גדולים וא"א להקל על היסורים, ולמד זה מאמתא דרבי, ובכל זאת צריך לשאול להחולה על זה, ואם זה במצב שא"א לשאול להחולה, אז במצב שיש ייסורים גדולים תולים שהחולה רוצה יותר למות מלחיות.

שו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנ"ג), וז"ל:

"ב"ה, י"ג מנ"א ד' ואתחנן אל ה' תנש"א לפ"ק, פה אוברנאו יצ"ו.

כבוד תלמידי ידנ"פ הגאון וצדיק בן של קדושים המפורסם כש"ת ר' משה האלברשטאם שליט"א, מורה ודאין בעיה"ק ירושלים ת"ו. אחדשה"ט וש"ת באה"ר.

זה עתה עינתי קצת בדבר השאלה שצריכה רבה, והוא ע"ד אשה מעיה"ק ירושת"ו שהיא שוכבת זה כמה שנים במצב של חוסר הכרה מוחלט, ולדעת הרופאים נלקה אצלה גזע המוח, ואין היא מרגשת כלום מטוב ועד רע, אינה מודעת להסביבה, וגם אינה סובלת יסורים נפשיים היות היא מה שנקרא לשונם צמח בעלמא, וכל קיומה היא ע"י פעולות של החייאה, ובא רופא אחד והציע טפול ע"י הפעלת איזה מכשיר בגופה משך תקופת זמן, ולדבריו יש תקוה קלושה שיצליח בדרך זה להעירה מתרדמתה, אבל קרוב לודאי שאחר התעוררותה ע"י טפול זה היא תסבול כל ימי חייה ממצוקה וחולי נפש באופן חמור וקשה מאד וכנראה שהבעל נשא אשה אחרת בינתים ע"י היתר ק"ר, מלבד יסורי הגוף בלי ספור ע"י שכיבה במקום אחד שגורם שברים וניזון שרירים וכו'.

והשאלה אם מחויבים, או מותרים לעשות לה טיפול הנ"ל זה תוכן השאלה בתוספת קצת, ואומר היות כי אין לי פה כ"כ הספרים לעיון בזה, וגם הדברים חמורים מאד להכריע ע"פ ראיות בדמיון מילתא למילתא, ועיקר ההכרעה את אשר ישים ה' בפי, ע"כ אבא קצת על סדר מכתבו ואסיים בנלענ"ד דעת עני כמוני.

והנה בהא דכתובות ק"ד ע"א באשכבתא דרבי דבתחלה התפללו שיכופו התחתונים את העליונים וכיון שנתברו יסוריו ע"י חולי מעיים שלו ומצטער טובא אמרה אמת"י דרבי יה"ר שיכופו עליונים את התחתונים ועשתה פעולה

הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ק"ד ע"א בעובדא דפטירתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדיא מאיגרא לארעא אישתיקי מרחמי ונח נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפאותו, והתפללות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ק"ד מ' על הא דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפרק הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים וזהו שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרתו אינו מהנה, הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפללה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפאותו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בד' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות ע"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס.

וחולה מסוכן שאינו יכול לנשום צריך ליתן לו חמצן (אקסידזשן) אף שהוא באופן שא"א לרפאותו, שהרי הוא להקל מיסוריו, דהיסורין ממה שא"א לנשום הם יסורים גדולים והחמצן מסלקו, אבל כיון שלא יהיה ניכר אם ימות צריך להניחו בחמצן קימעא קימעא שיהיה כל פעם לשעה אחת או שתיים, וכשיכלה החמצן יראו אם חי הוא

ברפואות להאריך יסורים גם כי יארכו ימי החולה המסוכן וכב' הביא מס' ציץ אליעזר ש"ת ח"ט דרצה לדחות הנ"ל ממשנתינו דיומא פ"ה בנפל עליו הגל דאעפ"י שספק חי ספק מת וגם מצאוהו שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא כמש"כ הרמב"ם פ"ז ה"ח משנת ונפסק למעשה ל"ח ס' ס"ט ס"ד, ורצה מכח זה לדחות דברי הר"ן, ור"ל אעפ"י שיש יסורים גדולים וא"א לרפאות יש חיוב מלא של פקוח נפש.

הנה שפיר כ' כב' בזה, וגם עיין מש"כ בעניי בדברים אלה בשו"ת שבט הלוי ח"ו ס' קע"ט יעשי"ה מש"כ בזה בדו"ד שבין הגאונים בית יעקב ס' נ"ט ושבות יעקב ח"א ס' י"ג, ומסקנתי שם לענין גוסס ולענין מרוצץ דהוא כגוסס כמש"כ בסמ"ק ועיין ביאור הלכה שם.

ומסקנתי שם בדין הרמ"א הנ"ל דו"ד ס' ס"ט דקרוב לשמוע דהטפול בגוסס אינו בגדר חיוב כמו שאר ספק פקו"נ אלא דרך היתר ואעפ"י דוחה שבת, והדבר עדין מסופק ביד, ויסוד דין הרמ"א דלא מבעיא אם רק דרך היתר הוא לעסוק בגוסס אבל לא חיוב כ"ז במקום דלא מחזקים ומתרבים יסוריו אלא גם אם נימא דחיוב נמי איכא מכ"מ כ"ז אם לא מתגברים עי"ז יסוריו יסורי מיתה ארוכים, ומצוה למנוע ממנו בלי לנגוע בו, וכתבתי שם דכמדומני דסוגיא דעלמא דבגוסס עכ"פ חיובא ליכא.

ודע דלולא דמסתפינא אמינא דיש הבדל בין לשון הסמ"ק ללשון הרמב"ם בנדון הצלת ופקוח בנתרוצץ המוח ממש דז"ל הסמ"ק (הובא ג"כ בבה"ל שם) מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחי שעה, וכבר כתב שם דזה גרוע עוד מגוסס דאיכא מיעוט גוססים לחיים עתוס' נה"מ, משא"כ נתרוצץ מוחו דאין כאן מיעוט לחיים כלל ואעפ"י מפקחין.

אבל לשון הרמב"ם פ"ז ה"ח משנת, מצאוהו חי אעפ"י שנתרוצץ וא"א שיבריא מפקחין עליו ומוציא אותו לחי אותה שעה, לא הזכיר הרמב"ם נתרוצץ מוחו שזה חידוש גדול כנ"ל, ואם כי י"ל שהוא בכלל לשון נתרוצץ מכ"מ אינו מוכרח, וי"ל לדעתו דבנתרוצץ מוחו נחשב עכ"פ לענין חילול שבת כמאן דשבק חיים [אעפ"י שעדין חי לענין רציחה], מיהו מי יכול להחמיר בפקוח נגד משמעות שאר פוסקים.

מיהו זה ודאי יראה דאין ללמוד עדין ממשנתינו דיומא שם לעניינינו ושאר דברים, דהתם מדבר מנפל הבית וצריך עדין להוציאו, אלא דזה כבר ראו דנתרוצץ אבל איך ובמה ובאיזה מקום זה יתברר רק לאחר שיוציאוהו ויבדוק, אבל עדין אינו מבואר לגמרי כשכבר הוציאו וראו

שיחדלו רבנן מלהתפלל, ונח נפשי' דרבי, הרי דעכ"פ בלי מעשה דקום ועשה מותר לפעול ואפ"י להתפלל שימות מהר אם רואים שחיו חיי יסורים מאד [וממילא לא יאריך ימים], אי לאו דמסתפינא אמינא התם שאני דאמתי' דרבי היתה אשה גבוה מאד בנפש וידעה שבשמים מבקשים לרבי כדאמרה עליונים מבקשים לרבי, וגם י"ל שאני רבי משאר כל החיים דהא כ' בס"ח ס' תתשכ"ז והובא בגליון הש"ס להגרעק"א כתובות ק"ג ע"א שבצדיקים כרבי לא נאמר כיון שמת נעשה חפשי מן המצות כי צדיקים חיים ממש אפילו לפטור את המחויב במצות, וכי כן להלכה, א"כ אין להוכיח מרבי על שאר חולים אחרים.

אבל מה נעשה שהר"ן נדח"מ ע"א (שהביא גם כ"ת) קבע כן להלכה דלפעמים צריך לבקש על החולה שימות כמו שמצטער בחולי הרבה ואי אפשר לו שיחיה, והובא בקצת אחרונים להלכה וכ' כב' שכבר מזמן הקשה לגאון ישראל בעל דובב מישרים וצל"ה דמ"ט לא מיייתי הר"ן נדח"מ הנ"ל ראייה מב"מ פ"ד ע"א דכד נח נפשי' דר"ל דהוה מצטער ר' יוחנן בתרי' טובא והוה קרע מאני' וכי' והוה קא צווח עד דשף דעת' מיני' כמש"כ רש"י שנשתטה ונעקר דעתו ובעו רבנן רחמים ונח נפשי' הרי חזינן דמותר להתפלל שימות, ומש"כ כב' מעל' בתירוצו דוחק בעיני.

אבל לענ"ד י"ל דשאני נשתטה באדם גדול כר' יוחנן, ועוד דנפטר ממצות, ואעפ"י שגם על שוטה מחללים כמבואר בפוסקים וכאשר ביאר היטב בבה"ל ל"ח ס' ס"ט ד"ה אלא, אמנם יש חילוק בין נ"ד דהתם ר' יוחנן דכל התורה נתפרשה על ידו נחא לי' בעצמו דלימות ולא יחיה כשוטה ח"ו בעוה"ז, והרי זה דומה ממש לאמרם תענית כ"ג ע"א דהתפלל חוני המעגל רחמים על עצמו שימות מטעם או חברותא או מיתותא, וק"ו שלא לעשות שוטה, וא"כ אין לדון מזה על שאר מקרים ושפיר דלא הביא מזה הר"ן.

ושוב הביא כ"ת הנדון הידוע בחולה דברור לן שא"א כלל לרפאותו, והוא מסובל ביסורים, ואין ביד הרופאים להקל לו מהיסורים, רק אפשר לו ליתן סמים חזקים להאריך ימיו במצב כמו שהוא עכשיו דהיינו ימי יסורים איומים ארוכים, דלכאורה יש ללמוד מהנ"ל דלא ליתן לו הרפואות האלה רק להניחו כמות שהוא, וכן כ' בשו"ת אגרת משה ח"מ ח"ב ס' ע"ג ובסימנים ש"ח"כ, הנה אעפ"י שהראיות מהנ"ל אפשר לדחות דע"ת נוטה לזה שאין חיוב פקו"נ להאריך יסורים.

והאגרות משה נס"י ע"ד ס"ס בנה על דברי הרמ"א יו"ד ס' ס"ט דמתיר להסיר מונע של יציאת נפש כדי לקצר יסורי הגסיסה [ומש"כ האג"מ דברמ"א כ' דגם חייב לעשות כן אינו מבואר ברמ"א] ומזה בנה דהה"ד דאינו חייב לעסוק

חולה סופני • האם אדם חייב להאריך חיי יסורים ❖ יא

הפסוק של "ורפא ירפא", אין להתערב בהנהגת שמים, אבל זה פשוט שלאכול מחויבים גם בלי הפסוק ורפא ירפא, וא"כ יש לומר, שכל מה שצריך היתר לעשות הוא ע"י פסוק של ורפא ירפא, אז במקום שאין חיוב לרפאות כי הוא סובל הרבה, אז זה לא נחשב רציחה אם לא נותנים לו, ורק לאכול כדרכו שאדם מחויב לאכול בלי החידוש של ורפא ירפא, אז מחויב לאכול אף שמתייסר ביסורים, ובלי זה נחשב הריגה בידיים, אבל כל רפואה שנתחדש חיובו רק בגלל הפסוק ורפא ירפא, אז במקום שאין חיוב לרפאות כגון שאין חיוב תפילה להתרפאות, והיינו במקום שחז"ל אומרים שמותר גם להתפלל שימות, אז החיוב של ורפא ירפא הוא רק הוספה לחיוב תפילה, ממילא במקום שפטור מתפילה פטור גם מחיוב של ורפא ירפא.

וכן ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד י"ז סי' מ) שכתב מפורש שבחולה שמצטער הרבה יש להפסיק לתת לו אינסולין ואין מקום להתיר לתת לו אינסולין ושב ואל תעשה עדיף שלא יגרום לו צער על צער.

וכעין זה כתב בספר הלכה ורפואה (מהרצ משה הרש"ר ח"צ עמוד ז"ד) למי שצריכים להחליף את מסכת החמצן או להכניס לווריד את צינור המזון והתרופות יש צד להסתפק להקל שיהא דומה למעכב המונע ואפשר דלהלכה אין למחות במי שמקיל בזה, אף שיש סברה לומר שכיון שהורגל בכך אפילו כשהוסר ממנו הוי כלבוש ונתון בה. (א"ה י.ב. והיינו שמחויבים להחזיר את מסכת החמצן).

ומשמע שמסתפק בזה, ואפשר להקל שלא לתת לו טיפולים אלו, ומשמע שמי שרוצה להחמיר להלביש את מסכת החמצן יותר טוב.

וכן באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קעז, הועתק לעיל אות יג) סובר כמו שכתבנו שאין לעשות רפואות ותרופות להאריך חיים למי שמתייסר ביסורים, ובפרט בחלק חו"מ (סי' עד אות ג, הועתק לקמן) ששם מחלק מפורש בין להאכילו שמחויבים תמיד, ובין תרופות שאין מחויב כשיש לו יסורים, ורק שם מבואר שלהאכיל בתוך וריד נחשב אכילה ולא רפואה.

וכן מבואר שם שאם ע"י התרופה מתמעטים הייסורים, אז יש חיוב מצד ורפא ירפא אף שלא נתרפא ממש מזה, אבל אם אינו ממעט ייסורים, רק מאריך החיים שיש לו בין כך ייסורים, אינו מחויב כל זמן שאין חיוב להתפלל.

שו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן עג), וז"ל:

"ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות

דמת לגמרי גזע המח אעפ"י שאסור לנגוע בו ח"ו ויש חיוב רציחה בדבר שיהי חיוב גמור עפה"ת. והכוונה כאן שיתכן שנתחנך מוחו לזין חיוב להזיל אף שזולתי אסור להרוג).

ובנדון השאלה שלפנינו יראה דנכון מש"כ כבודו דבמציאות כזה הכא אין הנדון כלל להאריך ימיו של החולה אלא לעשות פעולה להעירה קצת מתרדמתה, ולנגד זה תהי מטורפת בדעתה ותשרה כל ימיה בכאבים יסורים נפשים וגופנים.

ואני מוסיף ע"ז דאין לנו הכרח כלל שבפעולה הנזכרת נותנים לה אריכת ימים או קיצור ימים דעכשיו יתכן שתחזיק עוד זמן רב אפי' שנים כאשר שמענו הרבה פעמים, משא"כ לאחר שתעיר משנתה שיתגברו עליה יסורים איומים בגוף ובנפש דברים שא"א לרפאות כלל שיתכן שאנחנו נגרום לה ע"י הפעולה קיצור ימים ולא אריכת ימים, וגם הימים שתחי' תהי' אינה מיושבת בדעתה, וא"כ אין לנו הכרח לחייב פעולה הנ"ל או להתיר אותה, ואין לנו אלא להיות שב וא"ת, והקב"ה יראנו מתוה"ק נפלאות.

הדושי"ת, מצפה לרחמי ה"י.

עכ"ל.

[טז]

האם אי נתינת תרופה שיגרתית נחשב רציחה בידיים, או רק מניעת הצלה

והנפקא מינא במקום שאין חיוב הצלה, כגון שסובל יסורים גדולים, אבל רציחה אסור

ראיתי בהגרש"ז אויערבך (הוצא בנשמת אברהם ב' עמוד רמ"ו סי' קל"ט אות ד'), שכותב שצרכיו הטבעיים של החולה או המקובלים כשיגרתיים צריך להמשיך על אף היסורים, משום שאם לא נותנים, זה נחשב כהריגה בידיים, אבל אם הם לא שיגרתיים מותר למנוע במקום שסובל מיסורים.

בתוך התרופות השיגרתיים הוא כותב אין להפסיק לו או למנוע ממנו החמצן או כל מזון או נוזל מזין אחר, שלהם הוא זקוק. אם הוא סובל מסכרת אין להפסיק את אינסולין כדי שימות יותר מהר, אין להפסיק את מתן דם או כל תרופה אחרת, כגון אנטיביוטיקה, הדרושה לטיפולו, עכ"ל. ודבר זה נכתב במכתב שחתום גם מהגרי"ש אלישיב והג"ר שמואל הלוי ווזנר והגרי"נ קרליץ (שערי הוראה א'), קובץ בית הוראה בני צדק מערב, עמוד קמג).

ולכאורה לפי מה שכתבנו למעלה מן הרמב"ן שבלי

[12]

ביאור המחלוקת לענין רפואות שיגרתיות בין האגר"מ להגרש"ז

ביאור המחלוקת הזו בין הגרש"ז לא האגר"מ האם רפואות שיגרתיות מחויבים לעשות, במי שסובל ייסורים קשים, ראיתי ג"כ בספר דברי חנינא (רפואה ופיקוח נפש, רוטנברג עמוד 3). וכ"כ אותו מחבר בספר "עטרת שלמה", הוצאת מכון טכנולוגיה בהלכה מאת מאמר מאת רבי חנינא רוטנברג עמוד 170, ושם הסביר בדיוק כמו שכתבנו ע"פ הרמב"ן שכל שלמדים מדין ורפא ירפא אין צריך לעשות במי שע"י רפואתו יתייסר ביסורים, ורק דבר שגם בלי הפסוק של ורפא ירפא צריך לעשות זה מחויבים בכל אופן, ופליגא כעת הגרש"ז עם האגר"מ, אם בטיפולים שיגרתיים צריך את הפסוק ורפא ירפא או לא, שדעת הגרש"ז שכעת שזה שגרתו שוב כבר א"צ את הפסוק של ורפא ירפא אלא מצד לא תעמוד על רעד, וממילא מחויבים לעשות, ודעת האגר"מ שעדיין צריך הפסוק ורפא ירפא וממילא במקרה הזה פטורים.

ולכאורה בענין הקזת דם מבואר בגמרא שצריך פסוק של ורפא ירפא, ולכאורה בזמן חז"ל היה זה רפואה שגרתית וא"כ זה ראיה לדעת האגר"מ, שגם רפואה שגרתית נחשב מכח הפסוק של ורפא ירפא, וצ"ע.

והיה מקום לומר הגדרה מה נכנס לענין אכילה שמניעתו נחשב רציחה ומה נחשב לרפואה שמניעתו אינו נחשב כרציחה במקום שמותר להתפלל שימות, אולי ההגדרה היא שבדבר שצריך מומחה לומר שזה מהני להועיל לו, אז זה בגדר רפואה, ובדבר שאינו צריך מומחה לומר דמהני, זה נחשב כאכילה, וזה כעין שכתב הרמב"ן "ומסתברא דהא דאמרין נתנה תורה רשות לרופא לרפאות, לומר שאינו אסור משום חשש השגה, אינו שלא יאמרו הקב"ה מוחץ והוא מרפא", עכ"ל. והיינו שבמקום ששייך לטעות, אז זה בגדר חידוש של הפסוק ורפא ירפא ואז פטורים במקום שאין חיוב להתפלל שיתרפא, אבל דבר שפשוט שעוזר, אז אין זה בכלל רפואה אלא בכלל אכילה.

ויש לפעמים מצב שגם אכילה בכלל רפואה אם אינו ברור שאכילה זו מועיל או מזיק וצריך רופא להכריע שזה מועיל, ע"י רמב"ן (סג) וז"ל: "ותניא (יומא פ"ג ב) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו ע"פ בקיאים דבש וכל מיני מתיקה מפני שהדבש וכל מיני מתיקה מאירין את העינים, וכל אלו על פי בקיאים מאכילין אותו, שאם היתה אישתא צמירתא בבולמוס שלו והאכילוהו דבש הרי אלו הורגין אותו. ותנן נמי (פ"ד ב) החושש בפיו מטילין לו סם בשבת,

ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות ע"י וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורים ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס". עכ"ל.

שו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן עז), וז"ל:

"ג. אם להאכיל דרך הוריד חולה מסוכן שא"א לרפאותו ולהקל יסוריו, ואם להאכיל כן אף בע"כ.

והנה בתשובתי להרופאים כתבתי שלחולה מסוכן שאינו יכול לנשום צריך ליתן לו חמצן (אקסידזשן) אף שהוא באופן שא"א לרפאותו שהרי הוא להקל מיסוריו דהיסורין ממה שא"א לנשום הם יסורים גדולים והחמצן מסלקן. וכפי זה שאל כתר"ה אם בחולים שאינם יכולין לאכול אם צריכין ליתן להו אוכל דרך הורידין כשהוא מסוכן שהוא להאריך חייו כמו שהן ביסורין כשנדמה לנו שאין לו יסורין ממה שאינו אוכל. פשוט שצריך להאכילו דברים שאין מזיקין ואין מקלקלין דודאי מחזיקין כחו מעט אף שהחולה בעצמו אינו מרגיש ואף העומדין ומשמשין אותו אין מרגישי' ול"ד (הל' דמין) כלל לעניני סמי רפואה, והטעם פשוט שהאכילה הוא דבר טבעי שמוכרחין לאכול להחזיק החיות ושכל אדם ואף בע"ח בעלמא מוכרחין לזה, ורק בחולה דחום גדול החום הוא גם מזונותיו כמפורש בגמרא יבמות ע"א ע"ב כגון דזנתיה אישתא, שבזה אין להאכילו בע"כ אלא ע"פ רופא אפילו דברים הראויים לחולים כאלו בסתמא, ודוקא בע"כ כזה שהחולה גדול ועושה זה ברצון אך לא מחמת שרוצה ממש אלא מחמת שאומרין לו וגוזרין עליו, אבל בע"כ ממש שצריך להחזיקו בכח ולהאכילו אין לעשות כן לגדול בר דעת כשאינו רוצה לאכול, וכ"ש כשסובר שלא טוב לפניו האכילה, אף שהרופא אומר שצריך לאכול ושטוב לו, משום זה שסובר שלא טוב לו האכילה הוא סכנה לחולה כשלא ישמעו לו, דהא חזינן שאפשר להרע לשכ"מ כשלא ישמעו לו אף בדברים אחרים דמטעם זה תיקנו שמתנת שכ"מ מועלת אף בדברים בעלמא (ב"ב קמ"ז ע"ב), וכ"ש שיש לחוש בדברים הנוגע לרפואתו, אבל צריכין להשפיע עליו שיעשה כציוי הרופא ואם לאו אין שייך לעשות כלום, ואם אפשר שיתנו לו באופן שלא ידע, צריך ליתן לו כשידוע שהוא רופא מומחה ורבים סומכין עליו, וכשאינו ברור סמכותיה דהרופא אין ליתן להחולה גדול ובר דעת בלא ידיעתו ורצונו אלא א"כ ברור לכל שזה לא יזיקו כלל". עכ"ל.

חולה סופני • האם אדם חייב להאריך חיי יסורים ❖ יג

מותר להסיר את מכשיר ההנשמה (אסיא ע"א ע"צ עמוד 34, או רפואה והלכה למעשה, הרב מרדכי הלפרין 483-484. יעוין פסק דין בנספח).

[יט]

פסק דין בענין חולה סופני

מאת הגאונים הגר"ש אלישיב הגרש"ז אויערבאך
והגר"ש הלוי וזנר והגר"נ קרליץ

[ראה בנספח בסוף הגיליון].

(עי' לעיל בשם האגרות משה (ח"מ ח"ב סי' עג עד עה) שכנראה לא מחלק בין רפואות שגרתיות ובין רפואות חריגות, אלא תמיד אינו מחויב להאריך החיים כשהחולה סובל מיסורים והחולה הסכים לזה, ורק מזון דרך הוריד נחשב כמזון וצריך לתת ובלי זה הוה רציחה).

[כ]

הג"ה, הסרת מונע לענין שבת

צריך לדעת שענין הסרת המלח מן הלשון שהוזכר ברמ"א (יו"ד סי' שלט סעי' א) להתיר, וכן הפסק הכאה, זה לא דומה להסרת מונע לענין שבת, שיש ראייה מדין שפופרת של ביצה שחייב כשמסיר שמן מן השפופרת אף שזה רק מניעת מונע, עיי' שבת (דף כט ע"ב ד"ס), וכן רא"ש (בילה פ"ב סי' י"ז), ושו"ע (סי' רסה סעי' א), שכאן זה אחרת משום שלא נתייחד לזה ואפילו אם מי שכן ייחד לזה, אם זה לתועלת החולה באמת יש שאומרים שזה נחשב רציחה, אולם מי שאינו מחשיב זה לרציחה יש סברה לומר שמכיון שאין זה חיות הטבעית של האדם אין זה ממש החיות משא"כ בשפופרת של ביצה השמן זה החיות הטבעית של השמן ואם יחדו, מתייחדת לזה.

והריני מעתיק מה שכתבנו במאמר **הזת שיעון שבת**, שיש שרוצה להתיר להסיר המתג המכבה כדי שידלק יותר זמן מדין מניעת מונע, וכתבנו לאיסור.

ראיתי ביביע אומר שם, שהביא עוד ראייה להתיר הסרת מונע מן הרמ"א (יו"ד סי' שלט) בדיני גוסס, שמותר להסיר מלח מן הלשון המעכב יציאת נשמה, וכן להפסיק המכה בפטיש שמפריע ליציאת נשמה, ולא חשיב ממחר המיתה כיון שהוא רק מניעת מונע, אולם גם משם אין ראייה לכאן, ששם לא נתייחד המלח והפטיש לזה, ואפילו אם מי שכן כיוון בכוונה לעכב יציאת נשמה, הרי זה שלא לרצונו,

וכן רבינא (פסחים כה ב) דשייף ליי לברתיה בגוהרקיי דערלה משום אישתא צמירתא, וכן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה, כלן בדרכים של מלאכת הרפואות עושין אותן, ואי אפשר לדעת אותן אלא ע"פ אותה חכמה". עכ"ל.

וא"כ אולי יש לנו הגדרה מה נחשב רפואה להתיר למנוע, ומה נחשב אכילה שאין להתיר למנוע.

ולפי"ז גם מיושב ענין של הסרת הגל ששם בודאי כעת מועיל להסיר הגל.

ולמעשה גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל מתירים למנוע רפואות במצבים קיצוניים שקרסו שלשה מערכות חיוניות בגוף והוא ימות בזמן קצר, ויש לו כעת ייסורים, וגם מותר להסיר תזונה העל ורידית ולהסתפק להאכילו דרך זונדה ובתנאי שלא ימות מיד, עיי' בזה כל התנאים באסיא (ע"א ע"צ עמוד 33 - 35, הבאנו לקמן בנספח לגיליון ד"ה פסק דין) ולא הבנתי בדיוק החילוקים האלה, מתי מותר ומתי אסור לפי דבריהם.

[יח]

האם הפסקת ההנשמה נחשבת מניעת מונע או רציחה בידים

במקום שמותר לעשות מניעת מונע, בגלל הייסורים של החולה, האם מותר להפסיק את ההנשמה

דעת הגר"ש אלישיב שזה נחשב רציחה בידיים, וחתום שם גם הגרש"ז אויערבאך והגר"ש הלוי וואזנר והגר"נ קרליץ, (הוצא אסיא ע"א-ע"ב, עמוד 34. הערה: כל ספר אסיא (ע"א ע"צ) נמלא בספר רפואה והלכה למעשה מלאת הרב מרדכי הלפרין, מעמוד 476 ואילך מאמר מאת הרב אברהם שטיינברג, נמלא באלו החכמה). וכ"כ הרב משה הרשור (הלכה ורפואה ב' עמוד לב).

אולם עיי' ספר מים חיים (לר' חיים דוד הלוי, סי' לד) שמתיר לפעמים להסיר מכשירי הנשמה, ומדמה להסרת המלח מן הלשון. ועיי' בספר שמירת הנפש (זעפרני, עמוד כב) שהובא גם בשם הגרש"ז סברה לומר שהסרת מכשיר הנשמה הוא רק בגדר הסרת מונע, וכ"כ בשם הרש"ז באסיא (נ"ג - נ"ד עמוד 15), אבל אמר זה כצד בצירוף מקום שכבר מת המוח ואולי כבר מת, אבל במקום שעדיין חי לא התיר להסיר מכשיר ההנשמה.

אולם גם בדעת הגר"ש אלישיב ודעימיה, אם אינו מת מיד אלא לאחר כמה שעות יש מצבים שמתוך ייסורים

וְתִסִּיתֵנִי בֹּרָאִי לְבָלְעוֹ חֲנָם: (ז) וַיֵּעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר עוֹר בְּעֵד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לֹאִישׁ יִתֵּן בְּעֵד נִפְשׁוֹ: (ח) אוֹלָם שָׁלַח נָא יְדָךְ וַגַּע אֶל עַצְמוֹ וְאֶל בָּשָׂרוֹ אִם לֹא אֶל פָּנֶיךָ יִבְרָכְךָ". (לשון זה הוא לשון סג' נהור).

"ברכת ה'" פליגי רש"י ותוס' אם הוא יותר חמור מע"ז או פחות מע"ז. לדעת רש"י (וכינתו דף ז ע"ב) הוא יותר חמור מע"ז, ולדעת תוס' (ספ) ע"ז יותר חמור.

מה שאפשר ללמוד מהפסוקים אלה, שהרי אחרי שיש לנו כלל שאסור לאדם להכניס את עצמו בנסיון, וכ"ש את האחרים, וא"כ בשלמא אם מן השמים נגזר לאדם ייסורים אז צריך לקבל באהבה, אבל זה לא מתיר להכניס את השני בייסורים בטענה שיכול לחזור בתשובה, ואולי יקרה ההיפוך ח"ו.

ע"ע באתר בריתי יצחק כמה מאמרים שנכתבו בנושא זה

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (1)

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (2)

שו"ת מעשה חושב

הג"ר משה הרשור

הג"ר אברהם שטינברג (1)

הג"ר אברהם שטינברג (2)

נשמת אברהם

קריינא דאיגרתא

תשובות והנהגות הג"ר משה שטרנבוך שליט"א

חזון איש

פרופ' אברהם שטינברג - פסקי הגר"ש אלישיב זצ"ל
בענין הסרת מכונת הנשמה

דברי חנינא

וממילא לא נחשב כמיחד לעכב יציאת הנשמה, אולם אם בכוונה לתועלת האדם שמו שם מכונה שיכול להאריך החיים, בודאי מי שמסיר המכונה הוא רוצח, ולא אמרינן שהוא רק מסיר המעכב יציאת הנשמה. ובין כך מוכרחים לומר במלח על לשונו דאיירי שלא שמו במטרה לטובתו להאריך חיו, שאם כן, היה אסור להסיר המלח גם מצד מצות הצלת נפשות ולא שם לא תעמוד על דם רעך, אלא שם איירי שהיה הכל שלא לרצונו ואין מצוה להאריך חיו בעיכוב יציאת נשמה שזה רק מצער אותו, (ועיי"ש בגליון בית לחם יהודה (נפס ס"ח) שאסור לתת מלח על הלשון שאסור לעכב יציאת נשמה, הובא בשלטי גבורים (מו"ק דפי ה"ף טז ע"ב אות ז), ויש רק איסור להורגו, ובזה מתירים מצד מניעת מונע.

אולם במצב מאוד גרוע שגם הגר"ש אלישיב התיר כשלא ימות מיד, על אף שבשפופרת של ביצה חייב אף שיתכבה לאחר זמן, מ"מ נראה לחלק, שבחולה שהוא במצב גרוע מאוד שכבר הנשמה רוצה לצאת ורק מעכבים אותו לצאת, אז נחשב כל מכונת ההנשמה כמטרד ונתהפך כעת להיות באיסור שם, וממילא נחשב כדבר צדדי, ואינו מעצם חיות החולה, שאינו מתייחד בכך, ואף מי שייחד זה מ"מ כעת נתבטל הייחוד שהרי הוא לא ממש עצם החיות של החולה רק רוצים בכח להחיות על ידי זה וכעת זה מטרד וממילא נחשב כדבר צדדי. משא"כ בשפופרת של ביצה הוא לא דבר צדדי, וכ"ש כשחיברו היוצר מתחילה והכל כלי מכשיר אחד.

ע"כ ההג"ה.

[כא]

אם עדיף חיי יסורים משום שיכול לחזור בתשובה

הנה הדברים לא פשוטים כ"כ, כי יש גם חשש שיכול להביא לידי כפירה, כמו שמצאנו באיוב (פרק ז א): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמָּתָ לְבָךְ אֶל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יָרָא אֶל-ה' וְסָר מִכָּרַע וְעָדְנוּ מִחֲזִיק בְּתַמָּתוֹ

נספח * פסק דין בענין חולה סופני

מאת הגאונים הגר"ש אלישיב הגרש"ז אויערבאך הגר"ש הלוי וזנר והגר"נ קרלין

פסק דין:

מדין תורה חייבים לטפל בחולה, אפילו אם לדעת הרופאים הינו חולה סופני הנוטה למות – בכל התרופות והטיפולים הרפואיים השגרתיים כפי הצורך. חלילה לקרב קיצו של חולה סופני כדי להקל על סבלו, על ידי הימנעות ממתן מזון או טיפולים רפואיים. כל שכן שאסור לקרב קיצו על ידי מעשה [למעט אם ברור שאלו הן שעותיו האחרונות, שאז גם לטלטלו אסור, מכיוון שהוא גוסס]. להלן רשימת טיפולים רפואיים כפי שנוסחה על ידי רופאים בכירים...

ועל זה באנו על החתום

יוסף שלום אלישיב, שלמה זלמן אויערבאך, שמואל הלוי וואזנר, ש.י. ניסים קרליץ

אלו הטיפולים הרפואיים כפי שנוסחו על ידי רופאים בכירים:

יש להזין את החולה הסופני, ובמידת הצורך גם על ידי זונדה או פיום קיבה. כמו כן יש לתת עירוי נוזלים לוריד, זריקת אינסולין, מורפיום במינון מבוקר, אנטיביוטיקה, ומנות דם.

♦ אם הגיעו הרופאים למסקנה, שאפסו כל הסיכויים להציל את חיי החולה, למרות מאמצים טיפוליים מירביים ביחידה לטיפול נמרץ, וכגון שהגיע החולה לאי-ספיקה סופית ובלתי הפיכה של לפחות שלוש מערכות חיוניות בגופו, ואשר כל הרופאים המטפלים בו החליטו שאפסו הסיכויים להציל את חייו, ומותו על פי מהלך מחלתו צפוי בתוך זמן קצר מאד, ודווקא בתנאי שהרופאים מעריכים שהחולה סובל – יש הסבורים, שמותר להימנע, לשנות, או להפסיק איבחונים וטיפולים שונים, בתנאי שבפעולות אלו לא ימות החולה מיד, אף שבעקבות הפעולות הוא ימות ממחלתו בתוך מספר שעות, ובתנאי שהשינויים יתבצעו באופן הדרגתי, תוך ביקורת ומעקב אחרי מצבו של החולה לאחר ביצוע השינויים, אך בכל מקרה אסור לעשות פעולה שתביא למותו המיידי של החולה, ואפילו אם יש ספק שהפעולה תביא למותו המיידי של החולה – אסור לעשות זאת. לפיכך – יש להימנע מלהתחיל כל טיפול חדש שיאריך את חיי הסבל של החולה ללא תוחלת, כולל טיפול אנטיביוטי וכיוצ"ב; יש להפסיק לבצע בדיקות שונות, כגון בדיקות דם המיועדות לעמוד על מצבו של החולה, הואיל והחולה סובל, ואין בבדיקות אלו שום תועלת; אין צורך להמשיך ולנטר את החולה במצב זה,

היינו להמשיך ולבדוק את לחץ הדם, קצב הלב, וריווי החמצן (למרות שדברים אלו נעשים באופן אוטומטי במכשירים המחוברים לחולה מקודם), ואין צורך לתקן את מצבו של החולה על פי הנתונים שייראו על המסך, הואיל והחולה סובל, ואין בבדיקות אלו שום תועלת.

יש להמשיך בטיפול במשככי כאבים, כדי למנוע עד כמה שניתן כאב וסבל לחולה. ^{אוסר החסמה} אסור לעשות פעולה שתביא למותו המיידי של החולה, ואפילו אם יש ספק שהפעולה תביא למותו המיידי של החולה – אסור לעשותה.

לפיכך, אסור לנתקו ממכשיר ההנשמה, אם הנחת הרופאים היא שאפשר שנשימתו תלויה באופן מלא בהנשמה במכונה; אסור להפסיק באופן מלא ומיידי תרופה כמו דופאמין, המיועדת לשמור על לחץ דמו של החולה, אם ההנחה היא שאפשר שבכך יפול לחץ הדם מיד, והחולה ימות מיד.

מותר לשנות או להפסיק טיפולים, כאשר ההנחה היא שבפעולה זו לא ימות החולה מיד, אף שבעקבות הפעולה הוא ימות ממחלתו בתוך מספר שעות, בתנאי שהרופאים מעריכים שהחולה סובל, ובתנאי שהשינויים יתבצעו באופן הדרגתי, תוך ביקורת ומעקב אחרי מצבו של החולה לאחר ביצוע השינויים.

לפיכך מותר להוריד את קצב ההנשמה של מכונת ההנשמה עד למידה שהחולה עדיין נושם בכוחות עצמו; מותר להוריד את רכוז החמצן המוזרם לחולה על ידי המכונה עד ל-21%, שהוא רכוז החמצן באוויר הרגיל שכולנו נושמים במצב רגיל; מותר להוריד בהדרגה את מינון הדופאמין, בהנחה שלא ניצפה שינוי משמעותי בלחץ הדם של החולה, או אפילו אם רואים ירידה מסויימת בלחץ דמו, אך הדבר אינו מביא למותו המיידי; מותר להפסיק את ההזנה העל-וורידית של החולה, היינו המזון המרוכז הניתן לו דרך הווריד, ולהעביר את ההאכלה דרך הפה בזונדה, או אפילו להסתפק במתן מים וסוכר דרך הווריד; מותר להפסיק תרופות הניתנות באופן מניעתי למנוע קרישי דם או דימומים, כגון הפרין וחוסמי H_2 ; מותר להפסיק מתן אינסולין אשר ניתן להורדת רמות גבוהות של סוכר בדם. וכל זה בתנאי שהחולה סובל.

כמו כן מותר להימנע מלחדש תרופות או טיפולים שניתנים באופן מחזורי ולא באופן מתמיד ושוטף, כגון להימנע מלחדש טיפול בדיאליזה; להימנע מלחדש טיפול בדופאמין לאחר שנגמר העירוי המכיל תרופה זו; להימנע מלחדש אנטיביוטיקה לאחר שנגמר העירוי המכיל תרופה זו. וכל זה בתנאי שהחולה סובל⁵¹.

באופן פרטני נידונו בין הפוסקים המצבים הבאים:

♦ **מזון ונוזלים** – כל הפוסקים קבעו, שאסור להפסיק מזון ונוזלים מחולה אנוש כדי לקרב מיתתו, ודבר זה אסור אפילו בשב ואל תעשה⁵². טעמם – אכילה היא דבר טבעי, שכל בני האדם ובעלי חיים מוכרחים לזה, והמונע מזון מאדם נחשב כרוצח⁵³.

51. הרב שלמה זלמן אויערבאך והרב שמואל וואזנר, על פי סיכום עמדותיהם על ידי פרופ' אברהם שטינברג, אסיא, סג-סד, תשנ"ט, עמ' 18-19.

52. הרב שלמה זלמן אויערבאך, שו"ת מנחת שלמה סי' צא אות כד; הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה חחר"מ ח"ב סי' עד אות ג; הרב משה הרשור, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' כט ואילך; הרב יצחק אייזיק ליעבעס, שו"ת בית אבי חחר"מ סי' קנג; הרב זלמן נחמיה גולדברג, עמק הלכה-אסיא, עמ' 64; הרב יקותיאל יהודה גרינוואלד, כל בו על אבלות ח"א עמ' 21.